

Oče naš, Molitva Gospodnja, »najljepša molitva kršćanska«. Molitva je »sinova« koji ispovijedaju da imaju Oca i slobodno i smjelo otkrivaju da ovise o njemu i s njime žele raspraviti »obiteljske stvari«. Molitva je učenika koji priznaju Isusa Kristom, prihvaćaju njegovu nauku, slijede ga na njegovu životnom putu. Samo onaj koji je prihvatio njegov poziv može smjelo moliti. Molitva je odvažnih i smjelih koji su protiv svakog konformizma, nepokretnosti, koji se bore za mir, pravdu, bratstvo i zajedništvo među narodima i čovječanstvom.¹

U kasnožidovskoj pobožnosti nalazimo »kolijevku« Gospodnje molitve.² Gotovo sve izričaje nalazimo u suvremenim židovskim molitvama koje je molio Isus i apostoli. Posebno »Šemoneh-ezreh« (Osamnaest blagoslova) koju svaki pobožni Židov moli triput na dan, i Qadiš, pučka aramejska molitva koju je Isus molio od mladosti. Iako postoje velike sličnosti, ipak zapažamo velike i bitne razlike. Nema oblik službenih židovskih molitava: pohvala Bogu na početku i završno slavoslovlje. Gospodnja molitva nema traga židovskog partikularizma, legalizma, straha. Jednostavna je, kratka, jezgrovita. Nema u njoj nepotrebnih riječi. Svaka je riječ odvažnuta, teološki bremenita i eksplozivna. Ništa se ne može uzeti, ni dodati. I danasve odiše sinovskim odnosom prema Bogu kojeg naziva Abba, Ocem. U sinovskom, prisnom, obiteljskom ozračju nižu se želje i molbe da se ostvari konačno Kraljevstvo Božje koje nije od ovoga svijeta, nije političko i nacionalno, nego dolazi odozgo, nadnaravno je, vječno.³

- 1 Iznosimo samo mali izbor iz ogromne literature o Gospodnjoj molitvi. P. BILLERBECK, (H. STRACK), *Komentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch I*, München 1956³, 406-424; P. BONNARD, (J. DUPONT) F. REFOULÉ, *Notre Père qui es aux cieux*, Paris 1968; P. FIEBIG, *Das Vaterunser, Ursprung und Bedeutung des christliche Hauptgebetes*, Güterloh 1927; J. de FRAINE, *Orasion Dominicale*, DBS VI (1960) 788-800; H. HAAG, *Wenn ihr betet...* Einsiedeln 1967; J. JEREMIAS, *Abba*, Göttingen 1966; *Isti: Paroles de Jésus*, Paris 1967; R. KITTEL, *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, kratica: ThWzNT; P. LUZI, *Il Paternoster*, Urbino 1961; C. M. MARTINI, *Kako naučiti moliti* (izvorno: *Itinerario di preghiera con l'evangelista Luca*), Zagreb 1987, 70-78; A. REBIĆ, *Očenaš. Molitva Gospodnja*, Zagreb 1973. H. SCHÜRMAN, *Padre Nostro, la preghiera del Signore* (izvorno: *Das Gebet des Herrn*), Milano 1983.
- 2 Usp. A. REBIĆ, *nav. dj.* str. 9; H. SCHÜRMAN, *nav. dj.* str. 18-22.
- 3 Usp. A. REBIĆ, *nav. dj.* str. 20-26; shema str. 14, b. 3.

Tertulijan kaže da je Gospodnja molitva »breviarium totius evangelii«,⁴ sažetak svega Evandjelja. Isusov navještaj osvjetljuje Očenaš i Očenaš je ključ da shvatimo navještaj Isusov. Ako želimo spoznati najdraže želje i težnje Isusove, što je u središtu njegova navještaja, što mu je najsvetije u srcu, moramo oslušivati tu molitvu. Isus je stavio u tu molitvu svoje intimne želje i nakane, ograničujući se na ono bitno, i odatle ono blještavilo i sjaj u Očenašu. Tko dobro shvati molitvu Isusovu, shvaća jezgru i smisao Isusova navještaja, njegovu svojevrsnost. Samo u školi Gospodnje molitve ulazimo u jezgru Isusova navještaja, otkrivamo njezin blagoslovljeni smisao i učimo se kako živjeti istinsko sinovstvo s Ocem.⁵

I. OBRAZAC

Predana nam je u dva obrasca i dva različna konteksta. Matej (6,9b-13) donosi je unutar Besjede na gori (gl. 5-7), i to unutar trijade drage Židovima i kršćanima, što čine temelj duhovnosti i židovstva i kršćana: milostinja, molitva i post (6,1-18). U sredini je pouka o molitvi: učenik ne smije moliti kao licemjeri da se pokažu ljudima (r. 5-6), ni kao pogani koji misle da će prisiliti božanstvo blebećući, s mnoštva riječi (r. 7-8), nego molitva mora biti prisni, intimni i sinovski razgovor s Ocem. Isus uči kako se to može postići: molitvom Očenaš. Mora se moliti u ozračju ozbiljnosti i sviješću da Otac zna što molimo. Nije obrazac jedini, nepromjenjiv, nego uzor i konkretni izričaj kako se moli. To je novi način molitve kao novi izraz novog postojanja učenika Isusovih. Očenaš je škola molitve i života.

Luka (11,2b-4) donosi kraći obrazac i bliže povijesnoj situaciji. Učenici zadivljeni Isusovom molitvom; kad on ustaje od molitve jedan pristupa te ga zapita: »Gospodine, nauči nas moliti!« (11,1). Nisu zadovoljni sa židovskim molitvama. Isus prije nego ih pouči kako treba moliti, sam živi molitvu. Stoga Gospodnja molitva je molitva koja izvire iz Isusova srca, molitva života, i može nas poučiti kako treba moliti.

Predane su nam u različno. Matej ima svečani zaziv po semitskom i liturgijskom ukusu: »Oče naš«, Luka više sinovski: »Oče«!. Matej ima tri želje: »Sveti se ime tvoje... Dođi Kraljevstvo tvoje... Budi volja tvoja...!«. Luka kao da u zazivu uključuje i Sveti se ime tvoje! i donosi jednu i najveću želju i molbu: »Dođi kraljevstvo tvoje!«. Matej donosi zatim tri (četiri) molbe: »Kruh naš svagdanji... I otpusti nam duge naše... I ne uvedi nas u napast (nego izbavi nas od zla)«. Luka samo tri molbe.⁶

Koja je predaja izvornija i starija? Po pravilu kraća je izvornija. Tko bi se usudio nešto nadodati ili oduzeti od Molitve! Prema tome bila bi Luki-

4 Usp. TERTULIJAN, *De orat* 1; CIPRIJAN, *De orat. dom*, 19.

5 Usp. H. SCHÜRMAN, *nav. dj.* str. 13-17.

6 *Isti*, str. 18-22; A. REBIĆ, *nav. dj.* str. 8-23.

na. Matejeva otkriva liturgijsku proširenost, a opet očituje više semitski izvorno značenje.⁷ Lukina kraća redakcija sva je sadržana u Matejevoj duljoj, proširenoj i razrađenoj.

Oba obrasca pokazuju teocentrični vid s jedne strane i horizontalni s druge strane. U obje imamo u prvom dijelu iza zaziva »Oče« – koji se može ponoviti nakon svake želje i molbe – želje usmjerene Ocu, izražene glagolom na početku, u optativu, što izriče jaku želju. To pojačava i posvojna zamjenica »tvoj« (tvoje Ime, tvoje Kraljevstvo, tvoja volja). Sve je usmjereno prema gore, prema Ocu, sve k njemu.

U drugom dijelu imamo horizontalu: molbe siromaha za dnevni kruh, vapaj za opraštanjem, krik za pomoć u teškoćama. Povezani su s »i«, u pluralu su, i usmjereni su na temeljne zahtjeve koje dijelimo s braćom u vjeri. Luka završava: »Ne uvedi nas u napast!« kao vječni krik bez kraja; Matej ublažuje: »Oslobodi nas od zla!«.

Pokreti dviju strofa: pogled vertikalni i horizontalni križaju se u svakom trenutku molitve uzajamno se popunjujući i povezujući. Imamo tako živu napetost između eshatološkog teocentrizma (»dodi Kraljevstvo tvoje«) i horizontalnog ljudskog postojanja (»kruh naš svagdanji...«).

Molitvu Gospodnju naučili smo dok smo još bili djeca. Ponavljali smo je napamet, svjesni da oni koji nas uče: majka, otac, vjeroučitelj, Crkva, znaju njezin sadržaj i bogatstvo i da u toj molitvi izriču ono što im je na srcu, svoje životno iskustvo. Prihvatili smo je kao molitvu zajedništva s onima koji nas ljube i tako smo uplovili u dugu rijeku te molitve koja izvire iz Isusova srca i preko apostola kroz vjekove teče u nas.⁸ Ta molitva, iako duboka, može postati bezlična, prazna, daleko od naših problema, od našeg života. S jedne strane ako se preokrene samo u običaj i naviku, poprima neki bezopasan ton i postaje nekako trošna, nepotrebna; s druge strane ako se moli kao neka pjesma koja budi naše osjećaje, emocije, lako se uljuljamo u nježnost i blaženost, a ne mislimo na zahtjevnost molitve. Ako je naprotiv molimo u vjeri i ljubavi, kao učenici Isusovi, kao Božji sinovi, uvijek ćemo otkriti nešto novo, preko čega smo prije prolazili i dolazimo do novog otkrića. A često se zbunimo i šokiraju nas neki izričaji kao: »Ne uvedi nas u napast!«. Zar Bog, Otac, može nas uvesti u napast? »Neka nitko kad je napastovan ne kaže: Bog me napastuje!« dovikuje Jakov (Jak 1,13). Što znače te riječi, taj vapaj, taj krik kojim Luka završava molitvu najljepšu i najdražu?

Židovska molitva završava pohvalama Bogu u čast. Kristova jednim krikom za pomoć kod Luke, koju, kako smo rekli, ublažuje Matej drugim vapajem: »Nego izbavi nas od zla!«. Možemo kazati da i kod Mateja imamo jednu molbu u dvije rečenice koje se po zakonu nasuprotne upored-

7 Usp. podrobnije u H. SCHÜRMAN, *nav. dj.* str. 18-22; REBIĆ *nav. dj.*, str 3 sl.

8 Usp. C. M. MARTINI, *nav. dj.* str. 71.

nosti (paralelizam antitetički) uzajamno tumače i razjašnjavaju. U prvoj nekako imamo negativno: »Ne uvedi«, u drugoj pozitivno: »Izbavi nas«. ⁹ Koja je snaga i dubina tih zaziva?

Da bolje shvatimo smisao tih molbi, vapaja, promotrit ćemo najprije želju-molbu: »Dodi kraljevstvo tvoje« koja je unutarnje žarište koje sve osvjetljuje. Zatim, bacit ćemo pogled na svijet zaražen egoizmom, nepravdom, zlom, u vlasti sotone i smrti u kojem ozračju možemo shvatiti dubinski i snažni smisao zaziva koji moli i vapi da se konačno ostvari Kraljevstvo, da ljudi postaju više braća među sobom, da se živi na zemlji više ljudski, bratskije i sinovski kao djeca jednog Oca koji je na nebesima.

II. DODI KRALJEVSTVO TVOJE

U Lukinu obrascu je to jedina i najveća želja, još više molba. Kraljevstvo Božje je središnja tema Isusova propovijedanja. Kraljevstvo Božje (kod Mateja: »nebesko« više odgovara židovskom mentalitetu) spominje se 122 puta u Novom zavjetu. Od toga 99 puta u sinopticima, i od toga 90 puta u ustima Isusovim.

Dolazak Kraljevstva je ispunjenje svih obećanja Starog zavjeta, znači dovršetak Božjeg spasenjskog nauma. Prožimlje sve propovijedanje Isusovo. Dolazak Kraljevstva za Isusa je sve i jedino. ¹⁰

Isus ne govori o sadržaju kraljevstva mnogo. To je tajanstvena stvarnost koja može biti izrečena na tisuću načina: kao nešto novo i veliko, novi svijet, nova pravednost, bratstvo, pobjeda života, poraz smrti, novi svijet u kojem više nema suza, sposobnost da jedni druge potpuno prihvaćamo i savršeno ljubimo, istinsko jedinstvo svih ljudi, punina otajstvenog Kristova tijela koje se ostvaruje u Crkvi, novo nebo i nova zemlja na kojoj Bog vlada i kraljuje... ¹¹

Isus ne govori o sadržaju otajstva, već da je nastupila punina vremena, da se približilo Kraljevstvo, da je ono blizu (Mk 1,15). To su dijelili većinom i suvremenici Isusovi. Iako se u raznim židovskim strankama različno tumačila apokalipsa i eshatologija, svi se slažu da će ovaj eon-vijek pun bijede i stradanja brzo nestati i da dolazi novi i vječni u kojem će se očitovati gospodstvo i vladavina Boga.

Na pitanje što treba činiti u tim okolnostima različno odgovaraju. Zeliti nastoje borbom pospješiti dolazak, apokaliptičari gledaju »znakove vremena« i strpljivo iščekuju, farizeji misle da se ostvaruje Kraljevstvo savršenim ispunjavanjem zakona. ¹²

9 Usp. H. SCHÜRMAN, *nav. dj.* str. 137; A. REBIĆ, *nav. dj.* str. 80 sl.

10 Usp. H. SCHÜRMAN, *nav. dj.* str. 55 sl.

11 Usp. C. M. MARTINI, *nav. dj.* str. 75; A. REBIĆ, *nav. dj.* 47 sl.

12 Usp. H. SCHÜRMAN, *nav. dj.* str. 58 b. 65.

Isus ne govori o vremenu i načinu dolaska, ali jedno pripominje: da će ono biti dar. Ono se ne može naprosto izjednačiti s nebom, ali niti s nekim zemaljskim kraljevstvom u povijesti koje bi se suprotstavilo kraljevstvu đavlovom, niti u smislu pijetističkom kao kraljevstvo milosti i duhovnosti, niti u smislu idealističkom kao kraljevstvo dobra i istine u svijetu. Ono se ne poistovjećuje ni s Crkvom; navještaj Kraljevstva uključuje »implicitnu ekleziologiju«. Crkva je »narod Božji«, »novi Izrael« koji će baštiniti kraljevstvo (Mt 25,34), oni kojima je »dano« u baštinu (Mk 4,11). Crkva je mjesto gdje se sile i darovi kraljevstva sada i ovdje ostvaruju i koje omogućuje pristup u Kraljevstvo (Mt 16, 19). Crkva je prisno i čvrsto povezana s Kraljevstvom, ali se ne može naprosto poistovjetiti s njim ako ga shvatimo u svoj njegovoj punini. Stoga i Crkva moli žarko i usrdno: »Dodi Kraljevstvo tvoje!«.¹³

Biblijska pozadina

Stari zavjet. Božansko kraljevsko dostojanstvo je predodžba koja je zajednička svim religijama starog Istoka.¹⁴ U najstarijim biblijskim tekstovima još se ne pojavljuje. Istom ulaskom u Kanaan, tom simboličnom predodžbom, izrazuje se međusobni odnos Jahve i njegova naroda. Jahve kraljuje, vlada nad Izraelom (Suci 8,23) i nad svim narodima (Jr 10,7.10). Izrael je Božje kraljevstvo, Jahve stoluje usred njih u Jeruzalemu (Ps 48,3). Kraljevstvo ima religiozno, ne političko značenje. Ono se učvršćuje opsluživanjem Zakona i vjernosti savezu.

Nakon izgnanstva, kad je Izrael spoznao da je tomu uzrok bilo zemaljsko kraljevanje, jače se ističe Mesija, budući Kralj, Davidov potomak, Paštir koji će zakraljevati i njegovo kraljevstvo će obuhvatiti cijeli svijet (Iz 52,7; Zah 14,8-9; Iz 24,23). Radosna vijest će odjeknuti iz Jeruzalema: »Bog tvoj kraljuje« (Iz 52,7).

Posebno Danijel promatra Jahvinu vladavinu nad ruševinama ljudskih carstava (Dn 2,44). Ono će biti vječno (4,31) i bit će predano Sinu čovječjem (7,13-14). Ono nije od ovoga svijeta, iako se u svijetu ostvaruje.

Novi zavjet. Kraljevstvo Božje ima u prvom redu mjesto u Isusovu povijedanju. Ono je otajstvena stvarnost. Otkriva se malenima i poniznima, ne mudrima i umnima ovoga svijeta (Mt 11,25), učenicima a ne onima »izvan«.

Dok židovska apokalipsa toga vremena kaže da će se Kraljevstvo pojaviti u sjaju, neposredno, očito, Isus govori da je ono tajinstveno. Kao sjeme bačeno na njivu (Mt 13,3-9), raste poput sjemena u zemlji (Mk 4,26-

13 *Isti*, str. 56-58, b. 66 i 67.

14 Usp. X. LEON-DUFOUR, »Kraljevstvo«, *Rječnik Biblijske teologije* (RBT), 440-449.

29), uzbibat će svijet kao kvasac što se stavlja u tijesto (Mt 13,33). Daje se malom stadu (Lk 12,32), ali će se rascvasti u veliko stablo, zahvatit će sve narode.

Dolaskom Isusovim počinje se Kraljevstvo ostvarivati na zemlji. Prestaje vlast Sotone, grijeha i smrti. Ulazi se obraćenjem u Kraljevstvo. Potrebno je postati Isusov učenik. Iako je Božje kraljevstvo najviši Božji dar, zahtijeva se od čovjeka da surađuje s tom milošću po cijenu svega što ima, da stekne tu dragocjenost (Mt 13,44 sl.). Iako je »sve milost«, svaki se mora odazvati, ući u kraljevstvo i biti budan (Mt 25,1-13).

Kraljevstvo je eshatološka pojava, ali ono se već počelo ostvarivati u Isusu, u njegovu navještaju i u njegovim djelima (posebno egzorcizmima), nadasve u njegovu uskrsnuću kad se ostvaruje proroštvo Danijelovo: »Dana mi je sva vlast...« (Mt 28,18). Ali u punini ostvarit će se na kraju vremena. Tako eshaton je već započeo u Isusu Kristu i nastavlja se u Crkvi, u vremenu Crkve, dok ne otkucne posljednji čas kad će se kraljevstvo otkriti u svoj svojoj punini i Bog će biti sve u svemu (1 Kor 15,28).

Značajke Kraljevstva

Kraljevstvo (hebr. *malkut*; grčki βασιλεία) označuje Božje suvereno gospodstvo i vlast (aktivni smisao: Bog kraljuje, vlada) i kraljevstvo (imenica, apstraktno) u koje se može ući, koje se može širiti, ukrijepiti. Dakle: Božje kraljevanje i Božja vladavina, carstvo. U Isusovoj misli to se povezuje. Tko moli za Kraljevstvo, moli za Božje gospodstvo, da se Bog objavi na zemlji kao kralj u slavi i ispuni svemir (Mt 5,34 sl.; 18,23; 22,2.7.11.13).

Zaziv Abba-Oče i ovoj želji daje svoj dubinski smisao. Bez te veze teško bi bilo uočiti razliku između navještaja Ivana Krstitelja i Isusova navještaja kraljevstva. Krstitelj ima u žarištu svetost Božju, i čeka da se ostvari sud. Isusov je navještaj kraljevstva navještaj spasenja, navještaj radosti (Mk 1,14 sl.). To je navještaj radosti prije svega siromasima, gladnima, pritješnjenima (Lk 6,20), malenima i prezrenima (Mk 10,14), poziv grešnicima (Lk 10,23 sl.). Tko moli taj zaziv on je kao čovjek koji je našao dragocjeno blago, ili skupocjen biser, i radostan je te sve prodaje samo da kupi tu dragocjenost i jedinu vrednotu (Mt 13,44 sl.). Zna da ga Kraljevstvo čini »većim« od svih »velikih« u vrijeme obećanja (Mt 11,11). Kraljevstvo je veliki Božji dar koji mu je obećan (Lk 6,20), dan (12,32) u baštinu (22,29). I može ga primiti kao dijete od Oca svoga.¹⁵

Kraljevstvo Božje znači dolazak Božje stvarnosti u naš svijet. Znači očitovanje Božje vladavine i njegove slave. Ali to je i spasenje i sreća čovjekova. Molimo da se ostvari konačna slava i gospodstvo Božje i spasenje svijeta.

15 Usp. H. SCHÜRMANN, *nav. dj.* str. 67 sl.

Eshatološki dolazak

Isus naviješta skori »dolazak« Božjeg kraljevstva (Mk 9,1; Lk 22,18). Ono se već približilo (Mk 1,15). Ono je po svojoj biti buduće i transcendentno, nadilazi vrijeme i prostor. Kad molimo »Dodi kraljevstvo tvoje!« lako pomislimo da se bar dijelom ono ostvari, da se pokažu znakovi i sile Kraljevstva. Ne, mi molimo da se ostvari konačno spasenje. To potvrđuje i grčki aorist ovdje. Aorist kazuje da se ne radi o nekom progresivnom dolasku, o ponovljenom dolasku nego o konačnom i jedinstvenom događaju već u našem vremenu.¹⁶ Ta želja je hitna i prva, i jedina. Sve drugo ima važnost ukoliko se ostvari ovo. Molitelju je važno da se očituje Božje gospodstvo i njegovo spasenjsko djelo.

Kraljevstvo je Božje buduće, ali ono je već nazočno. Tako se želja stavlja u napetost između Kraljevstva koje dolazi i koje je već tu, između »još ne« i »već da«. Temeljno je iskustvo Novoga zavjeta da je konačni obrat vremena već ostvaren, i eshaton je već počeo. U našoj zemaljskoj i vremenskoj dimenziji već su bitno i dinamički blizu eshatološki i transcendentni elementi. Prvi kršćani, iako ne Isus, pa ni Pavao, misle da je ono »vremenski« blizu. Dok Isus i apostoli govore o eshatološkoj blizini, i o trajnom, budnom i vječnom čekanju i da učenik mora voditi brigu u svakom trenutku o konačnom svršetku i biti spreman.¹⁷ Kraljevstvo je blizu, ali uvijek ovisno o Bogu koji sve vodi, koji djeluje slobodno i milosno, o Bogu koji je Otac.

Kraljevstvo je već nazočno u »znakovima« i očito je onima koji znaju čitati »znakove« vremena (Lk 10,23). Isus upozoruje na svoje riječi i djela kao na znakove koje su proroci željeli vidjeti, a učenici ih mogu sada vidjeti (Lk 10,23). Gdje se tjeraju demoni, kraljevstvo je već nazočno (Lk 11,20). Ulazi silom (Mt 11,12). Pavao će reći da je Božje kraljevstvo nazočno gdje vlada »mir i radost u Duhu Svetom« (Rim 14,17), gdje je na djelu sila Duha Svetoga (1 Kor 4,20).¹⁸

Želja i molba za kraljevstvom je prožeta sigurnošću da je vrijeme spasenja već tu, da će se konačno spasenje sigurno ostvariti. Vjeruje da živimo već u tom Kraljevstvu i moli da se ono dovrši. Iščekuje konačno očitovanje Božje slave i konačnog spasenja. Tko moli taj vjeruje da se svijet mora mijenjati i ne staje kod toga skrštenih ruku. Mora svojim životom i radom sudjelovati na toj velikoj milosti da se dovrši Božji plan spasenja, otkrije slava i vladavina Boga i spas svijeta, da nastupi novi svijet, jer ovaj ne može otkriti u punini Božju slavu. U tom nastojanju otkrivaju se sile Zla.

16 *Isti*, str. 62; A. REBIĆ *nav. dj.* str. 55.

17 Usp. H. SCHÜRMAN, *nav. dj.* str. 71.

18 U Isusu eshatologija je već historicizirana. Budućnost je već započela. Usp. H. SCHÜRMAN, *nav. dj.* str. 76; A. REBIĆ, *nav. dj.* str. 56.

Sotona – protivnik ostvarenja

Protivnik ostvarenja Kraljevstva u prvom redu je Sotona (Mk 3,23.26), knez ovog svijeta (Iv 12,21; 14,30: 16,11), »bog ovog svijeta« (2 Kor 4,4), knez vlasti zraka (Ef 2,2) kome je dana »sva vlast i slava« svih kraljevstava zemlje (Lk 4,5 sl.). Ali njegova vlast dolaskom Isusa je nadvladana. Isus ga napada u svijetu gdje se ušančio kao u svoju tvrđavu (Lk 11,21 sl.). Isus je »svezao« »jakoga« (Mk 3,27). Vlast Sotone i njegovih zlih duhova suprotstavlja se ostvarenju Kraljevstva Božjega (Lk 11,20). Tu je on istiniti protivnik i na zemlji se odvija odlučna bitka.

Isus već gleda u duhu kako Sotona »poput munje s neba pade« (Lk 10,18), njegova je kuća i kraljevstvo razoreno (Mk 3,27), Isus ga već oplijeni (3,27). To znači da je vrijeme dovršenja i odluke već započelo (Mk 1,14 sl.), da je Kraljevstvo Božje već nazočno (Lk 11,20).

Ipak, Sotona djeluje i dalje u svijetu i velika je opasnost za svakog vjernika. Gospodstvo Božje se ne ostvaruje u punini ovdje, u ovom vremenu, na ovom svijetu. To će se ostvariti na svršetku. Tada će biti skršena vlast Sotone i Bog će se objaviti u svojoj slavi i moći i ostvarit će se konačno spasenje. Do tog vremena vjernik moli da dođe Kraljevstvo, i vruće prosi da bude izbaavljen od napasti, oslobođen od zla. U tom svjetlu nam postaje posljednja prošnja veoma aktualna i važna.

III. I NE UVEDI NAS U NAPAST

Luka završava Gospodnju molitvu tim krikom za pomoć. Nikada židovska molitva ne završava ovako velikim krikom bez liturgijskog završetka. Ovdje završava pogledm na veliku opasnost. Kao i opomena: »Bdijte i molite da ne padnete u napast!« (Mk 14,38). Matej ima liturgijski završetak koji odražuje molitvu Gospodnju: »Nego izbavi nas od zla«. Ova rečenica prema pravilu antitetičkog paralelizma tumači i razjašnjuje prvu. Obje počinju s »ne«. U prvoj je glagol u konjunktivu prohibitivnom, u drugoj je imperativ aorista.

Da bolje shvatimo treću prošnju, moramo vidjeti što znači: »uvesti«, što »napast i« o kakvoj je napasti riječ.

Uvesti

Grčki glagol u εἰσφέρειν znači nositi unutar, uvesti osobe, stvari, prenositi poruku... Odgovara hebrejskom glagolu *bo* u hifilu ili hofalu i znači učiniti da netko dođe u ili dopustiti da netko dođe u... U Novom zavjetu ima

značenje donijeti nešto ili nekog u (1 Tim 6,7; Lk 3,18; 12,11...) Dakle napast se smatra kao mjesto i želi se reći: ne uvedi nas u napast (aktivno, hofal) ili kao hifil: ne dopusti da se to zbude.¹⁹

Napast

Napast, grčki *πειρασμός* (obično glagol) dočarava dva niza stvarnosti: jedan aktivnost akcije: kušati, napastovati, staviti na kušnju, uvesti u kušnju; drugi pasivan, povezan s patnjom: iskusiti neku stvar, bolest, žalost, patnju. *Peirasmos* ima dvoznačni smisao: napast i kušnja. Redovito se to mijesha kod mnogih. Ipak potrebno je to lučiti: napast je zavođenje, zasjeda. U Bibliji njoj je uzročnik Sotona, svijet, tama, i cilj je da čovjeka zavede na pobunu protiv Boga i njegova plana spasenja. Tako je i Gospodin bio kušan napastima, napastovan (Mt 4,1) i opominje: »Bdijte i molite da ne padnete u napast!« (Mt 26,41). Naprotiv kušnja dolazi od Boga. Tako Abrahama Bog kuša da žrtvuje sina (Post 22), kuša Joba, i kušnja ima za cilj odgoj u vjeri, odgoj u posvemašnjem predanju Bogu, otkriće iskrene pobožnosti i ljubavi.

Kušnja i napast se razlikuju: kad se čovjek želi dokazati da je »kao bog«, kušnja postaje napast. Kušnja je usmjerena prema životu (Post 2,7; Job 1,1-12), napast rađa smrt (Post 3; Jak 1,13). Kušnja je dar milost, napast poziv na grijeh.²⁰

Bog kuša svoj narod da iskuša njegovu vjeru u Božja obećanja, u Božje vodstvo (Post 12; Izl 12,15), da iskuša njegovu ljubav, vjernost savezu, to je kušnja nade u koju Bog stavlja nakon izgnanstva vjerni ostatak. U biblijskom svijetu, po naravi simboličnom, da se otkloni svaka vrsta dualizma (Bog dobra i bog zla), sve se pridaje Bogu, i zlo i napast. »Ja tvorim svjetlost i tamu stvaram, Ja stvaram sreću i dovodim nesreću, Ja, Jahve činim sve to!« (Iz 45,7). U potonjem teološkom razmatranju napast dolazi od Sotone, Božjeg stvorenja, i čovjek se mora opredijeliti za Boga ili protiv njega. Tako čitamo u starijem tekstu kako je Bog potaknuo Davida da izbroji Izraela, što je zlo (2 Sam 24,1). U knjizi Ljetopisa čitamo: Sotona potače Davida na to (1 Ljet 21,1). Sotona Joba kuša. Nesreća, rat i glad, potop, oluje, oganj, bolest, smrt razotkriva lice Sotone kojemu je i svijet podvrgnut dok traje vrijeme kušnje (Job 1,12; Mt 24,22). Eseni uče da je čovjek neprestano napastovan od zlih duhova koji traže da sinove svjetla (pripadnike sljedbe) zavedu.

I čovjek može kušati Boga, kad narod ne priznaje njegovu moć, ne uzima ozbiljno njegovu spasenjsku volju, mrmlja protiv njega i njegove

19 Usp. V. WEIS, *εἰσφέρω*, *ThWzNT*, IX, 67; A. REBIĆ, *nav. dj.* str. 80.

20 Usp. J. CORBON »Kušnja/napast«, *RBT* 478-486; H. SEESMANN, *πειρασμός*, *ThWzNT*, VI, 23-38; A. REBIĆ, *nav. dj.*, str. 82-84

odluke, prezire Slavu, ne uvažuje znamenja i čudesa (Izl 17,1-7; Br 14,22; Ps 78,17; 95,8; 106,14).

Sotona i Isusa dovodi u položaj u kome su Adam i narod izabranja podlegli. U njemu se napast i kušnja podudaraju i u njemu su one nadvladane. Isus Krist, prošavši kroz njih, omogućio je da usavrši ljubav prema izabranju iz koje su one i potekle. Krist je ono potomstvo iz obećanja, prvorodenac novoga naroda, Kralj vjerni i Dobri pastir koji ljubi svoje do kraja, »mali ostatak« u kojemu Otac usredotočuje svoju ljubav prema izabranom narodu; Sluga Jahvin, novi Adam i slika Očeva.²¹ Čovječanstvo, zahvaćeno kušnjom koja nadilazi njegove snage, u Isusu Kristu, u njegovoj pobjedi pobjeđuje.

»Pod pojmom napasti ne misli se samo, barem ne izravno, na nagon da činimo zlo. Napast je nešto mnogo suptilnije, nešto dramatičnije, i opasnije... bježanje od stvarnog, zatvaranje očiju, skrivanje... Sastoji se u lijenosti, u strahu da ne poduzmemo ono što bismo trebali poduzeti, da ne poduzmemo ono na što nas Bog, Crkva i svijet zovu... da padnemo u ozračje lakomislenosti i udobnosti i nagodbe, zla, bježanja i nezanimanja u kojem dozrijeva naša odluka da ne izaberemo što bismo morali izabrati, odluka da se ne odlučimo za ono zašto bismo se morali odlučiti, da pobjegnemo od odgovornosti.«²²

Vrsta napasti

Isus vidi na »napasti« opasnost dublju i opasniju. Više nego »staviti na kušnju«, ona je kao sinonim »pada«, »propasti«. Gotovo isto što i »zlo« u posljednjoj molbi. Tko uđe u tu napast kao da je propao: toliko je opasna.²³

Isus govori jezikom apokalipse, idejnim izričajima svojeg vremena. Ali unosi nešto novo i različno. Židovska apokalipsa govori da će vremenu prije svršetka svijeta prethoditi teške patnje, ratovi, potresi, nestašica (Mk 13,7 sl.). Čovječanstvo će žuditi za Sinom čovječjim (Lk 17,22). Ali to će biti samo »početak trudova (mesijanskih)« (Mk 13,8). To još nije »velika tjeskoba« (Mk 13,19.24). Preplavit će tada svijet lažni proroci (Mt 7,15) i lažni mesije (Mt 24, 26 sl.; Mk 13,6). Bit će to čas prave istinske kušnje (Otkr 3,10). Učenici će biti izloženi općoj mržnji, bit će predvedeni pred upravitelje i kraljeve (Mk 13,9.12). Tada vrijedi opomena: »Pazite, ne dajte se zavesti!« (Lk 21,8). »Budni budite i u svako doba molite da uzmognete umaći svemu tome što se ima zbiti i stati pred Sina čovječjega« (21,36). To je vrijeme tako opasno da Gospodin postavlja pi-

21 *RBT*, 481 sl.

22 Usp. C. M. MARTINI, *nav. dj.* str. 58.

23 Usp. H. SCHÜRMAN, *nav.dj.* str. 138.

tanje: »Kad Sin čovječji dođe, hoće li naći vjere na zemlji?« (Lk 18,8). »Razmahat će se bezakonje i ohladnjeti ljubav mnogih« (Mt 24,12). »Kad Gospodin ne bi skratio dane one, nitko se ne bi spasio« (Mk 13,19).

Misli li se u ovoj prošnji na ta vremena? Istina, s Isusovim nastupom nastaje odlučni zaokret povijesti, spasenje je »blizu«, ono je već nazočno. Ipak, Isus nas ne uči moliti da ne dođe »velika tjeskoba« svršetka svijeta, vrijeme velike napasti. Isus misli na sadašnju opasnost, aktualnu u koju mogu lako upasti učenici. Kao što mole za kruh »svagdanji«, tako mole da budu danas oslobođeni od napasti.

Koje su to opasnosti koje prijetе učenicima? U Isusu obećanja su postala stvarnost, nastupila su posljednja vremena, vrijeme konačnog spasenja. To se spasenje otkriva već u djelima i riječima Isusovim, u njegovu dolasku i njegovoj smrti i uskrsnuću. Ali taj početak spasenja, novog eshatološkog vremena je tako lako nezamjetljiv, Kraljevstvo Božje gotovo je neprimjetno u svijetu, pothvati Isusovi i njegovih učenika su bez velikih uspjeha. I to je velika napast, napast protiv vjere i nade kad se čovjek nađe u tjeskobama i nevoljama, kad ne vidi nikakva smisla i značenje Isusova dolaska na Zemlju, kad se sablažnjuje nad patnjom. Kad navještaj križa postaje sablazan i ludost. I Isusove riječi koje govore o križu (Lk 14,27), i »tko hoće život svoj spasiti, izgubit će ga!« (Mk 8,38), da se ne smiju strašiti onih koji »ubijaju tijelo« (Mt 10,28; Mk 8,36 sl.), kad zazvuči kao daleka tlapnja, neko čisto nadmudrivanje, neka pusta utopija. Kad postoji opasnost da izgube nadu i vjeru u skori dolazak, da misle kao da ih je Isus ostavio. I traže pomoć hitnu, da ih izbavi, da ne dopusti da padnu u tu napast.

Dakle, ne radi se o napastima koje prethode posljednja vremena, vrijeme »velike tjeskobe« koja najavljuje svršetak, niti se misli na napasti koje nas sa svih strana salijeću, napast na grijeh, već o napasti da izgubimo vjeru i nadu u Boga. To je i sadržaj Isusove molitve zagovora (Lk 22,31; Iv 17,11.15).

Postojanje apostola i učenika je ugroženo. Gospodin je pobijedio Sotonu, postaje nekako vidljivija vlast Boga koji dolazi, njegova slava i spas čovječanstva. Ali Sotona je još uvijek nazočan u svijetu, on je veoma aktivan u svijetu, postoji zlo u svijetu. Isus poziva da se tome zlu odupremo žarkom molitvom. Tko moli ovaj zaziv zna da Kraljevstvo Božje dolazi i da Sotona ima na raspolaganju kratko vrijeme (Otk 12,12) i da se zbog izabranih vrijeme »skraćuje« (Mk 13,19). Tako i ovaj vapaj nije neki krik zdvojnosti i očaja, nego prošnja puna pouzdanja. K tome, ta je molba upravljena Ocu. I molimo ga usrdno i vruće da nas ne ostavi same u toj velikoj neodumici naše slobode koja se nadvija nad bezdanom zla, u velikoj opasnosti da u nj padnemo. U pozadini je biblijska slika: zlo je kao začaran grad koji čovjeka lako može opčarati. I kad uđe, slobodnim izbo-

rom, vidi kako se za njim zatvaraju vrata i tek tada spozna da je rob i zatvorenik. Stoga čovjek moli Boga, Oca da podrži našu slobodu u trenutku odluke od privlačne točke koje zlo vrši na njega. Moli da ga Bog ne dovede u blizinu ili u stanje opasno za spas, da se raspoložimo za odlučnu odluku, da ostanemo vjerni Kristu.

Tako protumačena ova prošnja ne protivi se onoj: »Neka nitko u napasti ne rekne: Bog me napastuje. Ta Bog ne može biti napastovan na zlo, i ne napastuje nikoga« (Jak 1,13; Sir 5, 11-15).

Tko ovo moli, zna da je Bog Otac kome ima slobodan pristup u Isusu. Vjera u njegovu svemoć i dobrotu, vjera da je Kraljevstvo već počelo, da se Božja vladavina i spasenje počelo ostvarivati u Crkvi, daje sigurnost i smjelost da ga pozovemo u pomoć. Prošnja ne izvire iz tjeskobe, već iz sinovskog straha koji je nazočan u najpredanijoj vjeri i najsnažnijoj ljubavi da ne bismo izdali svoga dobrog nebeskog Oca. Dok Sotona, naprotiv ima samo omeđenu moć koja mu je predana (Lk 22,31 sl.). I ta je omeđena Isusovom molitvom zagovora. Tko moli ovaj zaziv mora u srcu nositi dvostruku svijest: svijest da smo sinovi nebeskog Oca i svijest da je Kraljevstvo Božje već na djelu. U vremenu spasenja, u vremenu Crkve, dok molimo ovu prošnju, upirući pogled prema Ocu, možemo biti sigurni da samo zaštićeni od pogibli i sadašnjeg i budućeg svijeta, da smo u Očevim rukama. Tako ovaj zaziv nije neki krik beznadni koji nema odgovora, nego vapaj djeteta koje moli svog Oca da nas podrži u tajanstvenim iskušenjima naše vjere i nade, i ne dopusti da propadnemo. To Otac zasigurno neće dopustiti.

IV. NEGO IZBAVI NAS OD ZLA

Matej dodaje taj značajan dodatak Molitvi Gospodnjoj. Ublažuje tako nenadani prekid prijašnjeg zaziva. Ne donosi ništa novo. Samo sada pozitivno ističe ono što je rečeno u prijašnjoj rečenici negativno. Po zakonu paralelizma suprotstavlja: »ne uvedi« i »izbavi«, »napast« i »zlo«. Tako proširuje i produbljuje i osvjetljuje prijašnju misao. Sigurno je ovaj dodatak u Isusovoj misli. Tako u Isusovoj svećeničkoj molitvi imamo: »Ne molim te da ih uzmeš sa svijeta, nego da ih očuvaš od Zloga« (Iv 17.15; usp. 2 Tim 4,18; Didaché 10,5). Ne može se dokazati da ovisi o Isusovoj molitvi.²⁴

Da bolje shvatimo važnost, smisao i dubinu ove molitve, promotrit ćemo: smisao glagola »izbavi«, što znači »zlo« i od kojeg zla molimo da nas Gospodin izbavi.

24 Usp. *Isti*, str. 145.

Izbaviti

»Izbaviti«, grčki *ῥύομαι*²⁵ ima u grčkom temeljno značenje: braniti, štiti, obraniti, spasiti. Tako brani grob krug kamenja koji ga okružuje. Znači zaštititi posvema čovjeka i njegova dobra božanskom, ljudskom, tehničkom, magijskom silom. Ima širi pojam od spasiti – *σώζω*. U grčkom starom prijevodu (LXX) *ῥύομαι* prevodi hebrejski *nasl* (više od 90 puta), dok *σώζω* – *jš'* (spasiti, 130 puta).

Spasenje u grčkom svijetu dolazi od bogova. Ajaks moli: »Oče Zeuse, spasi Ahejce od crne noći!«. ²⁶ Ne samo u bici nego od svih opasnosti koje čovjeku ugrožavaju život. Bogovi štite i sve ono što je potrebno za obranu i za mirni život građana, kao zidovi, imanje, kraj. I ljudi mogu donijeti spasenje: svećenici mogu donijeti spasenje, molitvama i žrtvama, prijatelj spasava prijatelja, stražari grad... ovo spasenje ima granice i za ljude i bogove, a to je usud. Tako i bogovi su uvjetovani.

U biblijskom jeziku Starog zavjeta imamo isti smisao, samo se nešto temeljno mijenja: mjesto bogova dolazi Jahve koji spašava svoj narod (Izl 6,6; 14,30) kao i pojedine osobe (2 Sam 12,7; 22,18; Ps 6,5), i sve narode. Spašava svoj narod iz ruku Egipćana (Izl 14, 30), iz ropstva (Izl 6.6), od neprijatelja (Suci 8, 34), od zala (Est 10,3), od lažnih proroka (Ez 13,21.23). Jednako i pojedinca izbavlja od neprijatelja, od progonitelja, od opakih ljudi, od mača, od smrti i gladi, od carstva mrtvih, od patnje, od grijeha.

Kao spasitelji pojavljuju se i ljudi, tako Mojsije koji spasava kćeri Midjanskog svećenika (Izl 2,17.19), Gideon (Suci 9,17) kraljeve, suci spasavaju siromaha i potrebnog iz ruku zlih. I brat i drug može biti spasitelj (Sir 40,24).

Osobitost spasavanja u objavljenoj religiji je: Jahve nije ničim uvjetovan, on je slobodan, sve ovisi o njegovoj volji koja je stvarajuća i spasavajuća, On je jedini gospodar povijesti i sve ovisi o njegovoj volji. Spasenje je djelo njegova milosrđa (Neh 9,28), njegove dobrote (Ps 28,18). Spasava me jer sam mu mio (Ps 18,20).

I spasenje koje dolazi od ljudi dolazi od njega. I to je njegova slava i njegova čast. Po njemu se spašavaju svi. I nema sile ili granice u ostvarenju njegova spasenja.

Jahve je jedini Spasitelj. To je spasenje osobno. Jahve sam ostvaruje spasenje svojega naroda. Ono se ostvaruje u povijesti, kroz povijesne osobe. Čovjek mora imati čvrstu vjeru u Jahvinu moć spasenja. »Oci su se nadali i ti si ih spasavao« (Ps 22,5). Manjak vjere uzrok je uskraćivanja spasenja (Mudr 2,18.19.20). Traži se pokornost njegovoj volji, čistoća

25 Usp. W. KASCH, *ῥύομαι*, *ThWzNT*, VI, 999-1004.

26 Usp. HOMER, *Ilijada* 17, 645.

života, pravednost, vjernost. Kad je narod nevjeran, Jahve ga prepušta njegovoj krutoj sudbini (Suci 8,34). Spasenje je djelo Jahvina milosrđa, zato i moli psalmist: »Izbavi me od svih mojih bezakonja« (Ps 39,9).

Tako grčka riječ *σώματι* od mnogih značenja dobiva u biblijskom jeziku LXX jedino značenje: spasiti. Bog je onaj koji spasava i to slobodno. On spasava bez tehničkih sredstava (oružje, novac, vještine). Stvari i ljudi nemaju u sebi značajku spasenja nego su samo sredstva spasenja u Jahvinoj ruci.

U Novom zavjetu susrećemo taj glagol samo 15 puta i od toga u sedam navoda Starog zavjeta. U evanđeljima samo ovdje (Mt 6,13) i Mt 27,43 navod iz Ps 22,9. Dok *σώζω* upotrijebljen je više od 100 puta.

Svuda riječ ima smisao *spasiti*, a predmet su ljudi, i Bog je autor spasenja. Posebni vid ima taj glagol što se spasenje shvaća u eshatološkom smislu (Rim 11,26; Kol 1,13; 1 Sol 1,10; 2 Tim 4,18; 2 Pt 2,9). Znači ne toliko otvoriti vrijeme konačnog spasenja, nego ukloniti zapreke da se spasenje ostvari (Rim 11,26 i Iz 59,20). Obraćamo se Bogu da nas izbavi od gubitka konačnog spasenja. I to ne samo na posljednjem sudu već i sada, u sadašnjosti. Dakle, u Novom zavjetu glagol izriče spasenje od grijeha. Ali ide i dalje: grijeh ne pripada samo čovjekovoj sklonosti na grijeh nego onoj moći zla koja vlada u tom eonu, koja želi uvaliti čovjeka u konačnom srazu u propast i čovjek nema u sebi mogućnosti da se tome opre. Pavao vapi: »Jadan li sam ja čovjek! Tko će me istrgnuti iz toga tijela smrtnoga?« (Rim 7,24). I nalazi odgovor: Bog »nas izbavi iz vlasti tame i prenese u Kraljevstvo Sina, ljubavi svoje« (Kol 1,13) po Isusu »koji nas izbavlja od gnjeva što dolazi« (1 Sol 1,10).

Tako i u tom zazivu Očenaša molimo da nas Otac izbavi od zla, da udjeli spasenje koje čovjek ne može svojim silama ostvariti. Tom prošnjom priznajemo da je Bog ne samo Stvoritelj, Čuvar i Spasitelj postojanja svemira i povijesnog postojanja svoga naroda i svakog pojedinca nego da je i vječni Gospodar koji zlo stavlja u svoju službu. Tim zazivom molimo da se ostvari pobjeda nad zlom i otkrije se njegovo gospodstvo i vladavina i spasenje ljudi.

Zlo

Zlo – *πονερός* u grčkom jeziku ima više značenja. Može značiti nesretan, zlosretan, bijedan, nesposoban, jadan, kukavan, zao, škodljiv, opasan društvu, pokvaren, moralno zao. U starom grčkom prijevodu (LXX) jednako može značiti: *slab, nepodoban, žalostan, mrzovoljan, nesretan, tjeskoban*, ali pretežno u moralnom smislu: *zao, izopačenost*, kao i *zlo* u apsolutnom smislu. Nikad u značenju *Sotona*.

U kasnožidovstvu isto tako *zao* označuje moralno zlo, zao nagon. Tako u Kumranu i kod rabina, kao i kod židovskih pisaca Filona i Flavija. U

apokrifima se susreće »zli duhovi« koji napastuju na požudu, grijeh (Test Jud 16,1).

U Novom zavjetu može označiti čovjeka nesretna, beskorisna, neprikladna, ali redovito ima moralni smisao. I to kao pridjev koji se pridaje nekom čovjeku, stvari i pojmu, ili kao imenica. I tada označuje zla čovjeka (Mt 22,10; Lk 6,35; 1 Kor 5,13) ili Sotonu, đavla, protivnika Boga i ljudi. Tako u Mt 13,19 ὁ πονερός znači Sotona (Mk 4,15), đavao (Lk 8,12). Jednako u Mt 4,10; 12,26; Ef 6,16; 1 Iv 2,13.14; 5,18; Iv 3,12; 18,37.

Najbliži je našem mjestu Iv 17,15. Samo ovdje imamo ἐκ τοῦ πονερού, dok u Mt 6,13: ἀπό τοῦ πονερού.

Zlo ili Zli

U Mateja je genitiv »τοῦ πονερού« i može se prevesti ili zlo – τὸ πονερόν (srednji rod) ili ὁ πονερός – Zli (muški rod). Odatle raspre do današnjeg dana, je li »od zla« ili »od Zloga«. Zapadni oci i prevoditelji osim Tertulijana (piše i na grčkom!) imaju »zlo«, a istočni »Zli«.

U prilog je čitanju da se ovdje misli na Sotonu što Matej tako naziva Sotonu u 13,19 (Mk 4,15). I Ivan tako oslovljava Sotonu. Izvan Novog zavjeta gotovo nikad nema takva naslova. Molitva ova zaziv je za spasenje u eshatološkoj tjeskobi. A tada će udarac Sotone biti najjači. U židovskoj molitvi moli se da budemo oslobođeni od bijede, tjeskobe, grijeha, zla, a sve to dolazi od Sotone, zato i ovdje: da se oslobodimo od Zloga.

U prilog da shvatimo izričaj kao »zlo« govore razlozi veoma uvjerljivi. Židovska molitva jutarnja i večernja glasi: »Ne uvedi me (ne dopusti da dođem) u vlast grijeha, niti pod vlast zloće, ni pod vlast napasti, niti pod vlast nesreće...« što odgovara zazivu »izbavi me od zla«. ²⁷ Prijedlog se ἐκ nikad ne stavlja za đavla (Iv 17,15 ἀπό) nego za ljude (Rim 15,31; 2 Sol 3,2; 2 Pt 2,7), od usta lava (2 Tim 4,17), od svakog zla (4,18). Molitva je eshatološkim nabojem označena, ali eshaton je već ostvaren (Kol 1,13) i još se čeka (Rim 7,24). ²⁸

Pitanje ostaje otvoreno. Vjerojatnije se misli na zlo ali u pozadini toga zla je Zli – Sotona. Budući da imamo u prvom zazivu »napast« a ne neku osobu, to je vjerojatnije da se i ovdje misli na »zlo«. No iza tog zla možemo gledati Sotonu koji je kao usobljenje zla, kao što je pravi pokretač »napasti« Sotona-Napasnik. ²⁹

27 Usp. P. FIEBIG, *Vaterunser*, 92; *Didaché* 10,5.

28 Usp. G. HARDER, πονερός, *ThWzNT*, VI 546-563.

29 Sotona je za prvu Crkvu neprijatelj Boga i protivnik Isusa. Isus nam otkriva njegovu stvarnu prisutnost. Sigurno, ovdje se susrećemo s jednom teškoćom, danas posebno prisutnom. Ni dobri ni zli duhovi ne ulaze u našu suvremenu misao razvoja svijeta. Neki su počeli već govoriti o odlasku đavla (Haag). Ipak iskustvo nam otkriva da se zlo

Koje je to zlo?

Po sebi nije tuđe Isusovoj misli da molimo da nas Bog oslobodi od materijalnog, fizičkog zla. Isus je svojim čudesima nastojao ublažiti i otkloniti ljudsku bijedu, zlo. Potiče nas da molimo žarko za potrebna zemaljska dobra. U prisposodobama i slikama služi se zemaljskim dobrima da nam predoči eshatološka vječna dobra. Ali ta molitva ima bitno molbu za ostvarenje Kraljevstva. Molitva Gospodnja je »molitva visina«. ³⁰ Molimo za ono bitno i potrebno, za život s Bogom i u službi Kraljevstva. Teško bismo mogli shvatiti da nas ovdje potiče da molimo Oca da nas oslobodi od zemaljskih nezgoda, dok traži od apostola raspoloživost za siromaštvo, spremnost da prihvate progonstvo i otimanje svega, da uzmu svoj križ i da ga slijede. Zemaljske nevolje nisu za Isusa opasnosti tako velike da ugrožavaju čovjekovo zajedništvo s Bogom. Riječ je o moralnom zlu, o grijehu, što traži paralelizam s gornjim zazivom: »napast«. I kao i tamo moramo gledati u tom »zlu« ono najveće zlo koje nas može odvući od Boga, otpad od vjere, što molimo dok izgovaramo »ne uvedi nas u napast«.

Molimo da budemo ne izbavljeni »iz zla« nego »od zla«, od blizine opasnosti za vjeru. Otac nas nije »stavio« u napast da bi nas sada morao izbaviti, iako živimo na granici napasti, na rizičnom, opasnom području gdje nas može zlo, Sotona »zgrabiti«. U zasjedi leži stravično čudovište, uosobljenje zla, Sotona koji »obilazi tražeći koga da proždere« (1 Pt 5,8). Nalazimo se u velikoj opasnosti te moramo kriknuti za pomoć, i to hitno. Poput psalmista: »Probudi se, što spavaš, Gospodine!« (Ps 44,24). Tako imamo jedan crescendo s obzirom na gornji zaziv: molimo ne samo da ne budemo uvedeni u napast nego da budemo »izbavljeni« od opasne blizine zla. I to molimo kao zajednica, ne samo za sebe nego za braću i sestre u Kristu. Molitva postaje tako zagovornička molitva. Zajednica kao zajednica vjernika je ugrožena.

I ovdje kao u gornjem zazivu moli onaj koji još nije u vlasti zla/Zloga. Iako postoji ozbiljna opasnost, zna da je u sigurnim rukama Očevim. Apostoli su svjesni da u svijetu vlada sila zla, ali oni imaju malu oazu mira koju prekriva sjena Očeve ruke. ³¹ I taj zaziv i prošnja traži srce svjesno, i usred velike opasnosti, da je u Očevoj skrbi i da mora biti prožeto sinov-

u svijetu ne može protumačiti samo čovjekovom sklonosti na zlo ili njegovim psihičkim ustrojstvom. Ono ima korijene dublje. I vjera nas uči i Biblija u postojanje Sotone i zlih duhova. Usp. H. SCHÜRMAN, *nav. dj.*, str. 63; C. TOMIĆ, »Zlo, Demoni, Sotona«, *BS 3* (1976) 277-284; P. SCHOONENBERG, *Il mondo in evoluzine*, Brescia 1968; H. HAAG, *La liqui d'azione del diavolo*, Brescia 1970; K. RAHNER - H. VORGRIMLER, *Dizionario di Teologia*, Brescia 1968; K. RAHNER, »Teufel«, u *Sacramentum mundi*, vol. IV., 1969, 843-848.

30 Usp. H. SCHÜRMAN, *nav. dj.* str. 147.

31 *Isti*, str. 150.

skom ljubavlju i predanjem koje nas oslobađa lažnog straha, tjeskobe, nesigurnosti, i bojati se mora jedino da se u nama ne ugasi vjera u ljubav u Oca koji je na nebesima. Isusova molitva je istinska škola života. Kako se moraju Božja djeca vladati u svijetu u kojem još uvijek snažno djeluje Sotona, i zapljuskuju zla nevjere sa svih strana.

Gospodnja molitva ne završava hvalama Bogu, kao što nije ni počela. Ali želje i molbe su upravljene Ocu u sinovskoj nježnosti i nose u sebi već uzvišenu hvalu Bogu. Gospodnja molitva završava kod Luke krikom za pomoć, kod Mateja vapajem da budemo izbačeni od zla. Kao da se želi da bude otklonjena svaka izvanjska liturgijska i kulturna svečanost i da stupimo pred Boga – Oca svoga u poniznosti i predanosti, u vapaju i želji koja je samo jedna: da dođe Kraljevstvo. Molitva je u se zatvorena. Svaki dodatak bio bi nepotreban. I kad Ocu zavapimo da nas oslobodi od napasti i izbavi od zla, molimo da se ostvari u nama Kraljevstvo. I možemo nanovo započeti ispočetka: Oče naš! Samo jedna je istinska želja sinova: da se ostvari Kraljevstvo i njegovo spasenje. Tri prošnje, posebno posljednja, kruže oko tog središta kao planeti oko sunca, jer Kraljevstvo je središte i žarište koje sav naš život mora obasjavati i oživljavati. U toj sunčanoj toplini i svjetlu i posljednji krikovi i vapaji u molitvi postaju tako topla molba i želja upravljena Ocu u sigurnosti da će nas on poslušati i uslišati, da će ostvariti u nama i u svijetu Kraljevstvo svoje i svoje spasenje.

Možemo shvatiti molitvu samo u ozračju Isusove molitve, u svijesti da smo djeca Božja. Za one »izvan« molitva ostaje zagonetna i oni je ne mogu moliti. Crkva će tijekom vremena oko te molitve dodati svoje. Već početkom drugog stoljeća pojavljuje se dodatak: »Jer tvoje je Kraljevstvo i moć i slava u vijeke. Amen!« (Did 8,2; 9,4). Oko te molitve stvara se liturgijski svemir molitava. Ali sve su osvijetljene tom molitvom. I kao što riječi Gospodnje, tako ni ta molitva neće proći (Mk 13,21). Odjekivat će dok ne dođe Kraljevstvo. Tada će nestati tri prošnje i bit će ostvarena jedna jedina želja – ostvarenje Božjeg kraljevstva i spasenja, i Bog će biti »sve u svemu« (1 Kor 15,28).

AND LEAD US NOT INTO TEMPTATION

Celestin TOMIĆ

Summary

The author deliberates on the above invocation from the prayer "Our Father" or "The Lord's Prayer". He locates the invocation and the whole prayer within the context of late Jewish piety, remarking that – contrary to similar Jewish prayers – there is no trace of particularism, legalism, and fear, evidently on account of the new filial relationship between the worshipper and God. Referring to some new exegetes, the author discusses the model and the context of the Lord's Prayer according to Matthew (6, 9b–13) and Luke (11, 2b–4).